

ПОНЯТТЯ БІЛІНГВІЗМУ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ (НА ПРИКЛАДІ ДВОМОВНОСТІ У КАНАДІ)

Олена Пономаренко 

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

BILINGUALISM AND ITS CONSTITUENT PARTS (ON THE EXAMPLE OF CANADA)

Author: Olena Ponomarenko 

Abstract.

The article is devoted to the investigation of bilingualism history and the features of its existence in Canada. The subject is of current interest because bilingualism functioning investigation is the constituent part of any language development. The article deals with the main characteristics of bilingualism, mainly with its types, stages of the development and conditions of functioning. All the above-mentioned gives the reason to investigate bilingualism even more thoroughly, for example, on the basis of the political discourse in Canada and other countries with similar political situation.

ВСТУП

Стаття присвячена дослідженню історії білінгвізму та проявів його існування в Канаді. Актуальність тематики полягає в тому, що дослідження функціонування двомовності в Канаді є невід'ємною частиною постійного процесу розвитку мови як живої, пластичної структури. Подібне дослідження є необхідним для ґрунтовного, більш глибокого і повноцінного підходу у вивченні від політичних та соціальних ситуацій в кожній країні, розгляд білінгвізму є доцільним в подальшому розгляді соціальної лінгвістики. В статті також досліджене поняття білінгвізму та багатомовності, а саме теоретичні аспекти білінгвізму як лінгвістичного явища, його типи, етапи розвитку та умови функціонування.

Об'єктом дослідження є двомовність у Канаді, предметом дослідження – специфіка розвитку і функціонування білінгвізму в Канаді, а саме було визначено дати білінгвізму, проаналізовано мовну ситуацію в країні та досліджено причини білінгвізму в Канаді.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що воно може бути цікавим для подальшого, більш глибокого дослідження двомовності в Канаді, зокрема двомовності в політичному дискурсі Канади та інших країн з подібною ситуацією.

1. Поняття білінгвізму та його складові

У межах мовної ситуації виділяють білінгвізм – специфічний стан суспільного життя, при якому спостерігається і є визнаним факт функціонування й співіснування двох мов у межах однієї держави. Джерелом білінгвізму, як правило, виступає етнічна неоднорідність самого суспільства. Наприклад, існування в одній державі двох етносів, що користуються різними мовами. Це стосується розвитку англійської і французької мов, які є двома офіційними мовами в Канаді. Оскільки мова є основним життєдіяльним знаряддям і змінюється залежно від економічної, політичної та інших ситуацій, в світі не існує практично етнічно «чистих» держав. Таким чином, білінгвізм як явище набуло значного поширення. Ступінь володіння кожною мовою при білінгвізмі, розподіл між ними сфер спілкування і ставлення до них залежать від багатьох чинників – соціального, економічного, політичного й культурного життя індивіда чи групи людей [25, с. 57]. В інформаційному суспільстві, до якого поступово переходить людство, питання про роль мови як основного засобу соціальної взаємодії, про мовну ситуацію та взаємовплив мов набувають першорядного значення. Соціальна взаємодія стає здебільшого мовною взаємодією і здійснюється через тексти, які

породжуються і сприймаються особистістю. Попередній досвід свідчить, що плуралізм мов, якими користуються національні спільноти, не є нездоланною перешкодою для політичних, економічних та культурних обмінів. Навпаки, відбувається їх розширення та прискорення внаслідок глобалізації світових процесів та інформаційного простору [17, с. 3]. Тобто явище двомовності або багатомовності не можна назвати рідкісним. У сучасному світі воно дедалі більше поширюється. Навпаки, рідкість – це ситуація, яка характеризується одномовністю. Монолінгвістичних й одночасно моногосних (з однією формою існування мови) суспільств практично не існує в чистому вигляді [14, с. 13-25].

Як стверджує О. Яковлева, у сучасному світі загалом, і зокрема в Європі, є чимало країн із більш ніж однією державною чи офіційною мовою (загальна тенденція останніх десятиліть полягає у збільшенні їхньої кількості), мовну ситуацію в яких визначає дво-і багатомовність. Є держави, в яких інші, крім основної, мови мають спеціальний чи особливий статус або ж уживаються без юридичного оформлення такого статусу. Загалом у 86 (45%) державах із 193 мовна політика ґрунтується на засадах саме полілінгвізму, і, за спостереженнями соціолінгвістів, кількість дво- та багатомовних ситуацій щорік зростає. Цей процес об'єктивно зумовлений низкою чинників, зокрема перманентним нарощуванням інтенсивності контактів між державами й народами [10, с. 116]. Найпростішим і найпоширенішим визначенням білінгвізму є вміння людини спілкуватися двома чи кількома мовами. Звідси виникає поняття білінгв – людина, що говорить, читає або розуміє дві мови на однаковому рівні [93, с. 53]. Сам термін білінгвізм визначався і розглядався з різних перспектив. Такі дисципліни як лінгвістика, психолінгвістика і соціолінгвістика, кожна згідно з особливостями своєї галузі, дають визначення білінгвізму. В загальних рисах, білінгвізм характеризується чергуванням двох мов у вжитку. Проблема виникає тоді, коли хтось намагається визначити рівень володіння мовами, який повинна мати людина, щоб називатися білінгвом. О. А. Коновалова визначає білінгвізм як вживання двох мов в межах певної соціальної спільноти (насамперед держави); вживання індивідом (групою людей) двох мов, кожна з яких обирається згідно з конкретною комунікативною ситуацією [10, с. 263-271]. Одними з перших визначення білінгвізму дали Леонард Блумфілд, який зазначив, що білінгвізм – це володіння двома мовами як рідними; Ейнар Хоген, який стверджував, що білінгвізм – це використання повних, закінчених і осмислених речень іншою мовою. Твердження Вайнрайха – білінгвізм має місце тоді, коли дві або більше мов вживаються однією

людиною поперемінно [8, с. 73].

Визначення білінгвізму і білінгва коливаються від «радикальних» до більш гнучких. Білінгва можна описати як людину, що окрім того, що має навички в рідній мові, також вміє використовувати одне з чотирьох основних положень (читати, писати, розуміти, розмовляти) з іншої мови. Це випадок вживання мови мовцями інших мов на прикордонних районах. Під подібне визначення підпадає велика кількість людей по всьому світі. За визначенням О. С. Герда, білінгвізм – це здатність людини до вживання двох мов залежно від ситуації, обставин. Також вчений виділяє білінгвізм від народження, коли дитина виростає в двомовному оточенні і з дитинства відмінно володіє обома мовами. Настільки ж поширеним видом білінгвізму, на думку Герда, є територіальний білінгвізм – результат мовної інтерференції двох народів-сусідів, що довго прожили поряд. Існує ще соціально або «прагматично зумовлений» білінгвізм. Це білінгвізм всіх емігрантів, що зіткнулися з іншою мовою і вимушені ставати білінгвами, щоб мати можливість пристосуватися до соціальних умов нового середовища існування. До цього ж типу Герд відносить свідоме вивчення і використання мов освіченими людьми [13, с. 21-22]. Всі типи білінгвізму, що було зазначено вище, є ідеальними моделями. На практиці мовна поведінка білінгва визначається лише однією з них. Як правило, білінгв може користуватися активно обома мовами. Однак існує окремих вид білінгвізму – пасивний, або рецептивний, тобто білінгв володіє мовою на рівні розуміння, але сам її відтворювати не може. Продуктом пасивного білінгвізму може бути двосторонній пасивний білінгвізм: кожен з учасників комунікації говорить своєю мовою, але розуміє мову іншого. Це явище характерне на границях поширення двох мов. Розглянемо питання індивідуального білінгвізму. Згідно Шигуан і Маккі, білінгв – це така людина, що окрім своєї рідної мови, має таку ж компетенцію в іншій мові, і може використовувати кожен з них в будь-якій ситуації з однаковою ефективністю.

Автори стверджують, що така ситуація може вважатися «досконалою або ідеальною», оскільки така міра використання двох мов майже не зустрічається на практиці. Також автор приводить деякі загальні риси, що є характерними для індивідуального білінгвізму [24, с. 554-584]. З іншого боку Вайнрайх, враховуючи відносини між двома мовами, що ввійшли в контакт, виділив три типи білінгвізму: координований білінгвізм, коли білінгв виступає як два зіставлені одномовні мовці; змішаний білінгвізм, при якому два експонента описують одне поняття; субординативний білінгвізм, при якому друга мова вивчається і використовується через домінуючу мову [8, с. 93].

Слід зазначити, що російський філолог В. І. Беліков класифікує білінгвізм за подібним критерієм. Він також виділяє три типи двомовності: субординативний: коли мовець сприймає другу мову через свою рідну, тобто поняття другої мови він співвідносить з лексичними одиницями рідної. Як правило, це призводить до помилок внаслідок відмінності семантичних структур мов; координативний (так званий «чистий»): мови є автономними, в кожній існують свої поняття, а граматичні структури незалежні; змішаний: в ідеалі – єдиний механізм аналізу і синтезу мовлення, мови відрізняються лише на рівні поверхневих структур [1, с. 68]. Л. В. Щерба назвав таку комунікативну систему однією мовою з двома термінами [18, с. 154]. Таким чином, стає зрозумілим, що фактори, що мають місце при оволодінні другою мовою, цілком залежать від індивідуальних якостей вивчаючого, а також від оточення і обставин, при яких проходить вивчення мови. Простіше кажучи, ми можемо помітити, що людина може мати пасивний чи активний білінгвізм залежно від того, до використання яких мовних складових він має більше здібностей. Також вирізняють соціальний білінгвізм. З соціальної точки зору, білінгвізм також впливає на суспільства або мовні общини; в цьому сенсі білінгвістична спільнота може бути визначена як середовище, в якому розмовляють двома мовами, або де всі чи кілька членів є білінгвами. Найчастіше використовують форми соціального білінгвізму, які висунули Рене Аппель і Пітер Мюскен. Вони описали три ситуації [25, с. 68-73]. В першій ситуації кожна з мов використовується виключно окремими групами; в такій ситуації виникає зіткнення з меншими монологічними групами, що в цілому створює білінгвальне суспільство, яке потребує окремих громадян-білінгвів для комунікації між різними мовними групами. В ситуації другого типу майже всі члени є білінгвами. Третя ситуація описує співіснування монологічної групи, зазвичай домінантної, з іншими групами. Слід зазначити, наведена типологія носить досить теоретичний характер, оскільки важко знайти суспільство, яке б повністю співпадало з однією з описаних мовних ситуацій [1, с. 107-111]. Коріння проблеми двомовності криється в тому, що майже всі мови світу, так чи інакше, протягом свого історичного розвитку зазнавали вплив інших мов. Найдавнішими працями, які так чи інакше торкалися теми білінгвізму можна вважати граматику санскриту давньоіндійського мовознавця Паніні, релігійні тексти, наприклад, Біблію, пам'ятки класичних мов (грецької та латинської). Ці літературні пам'ятки дають загальні картини лінгвістичного прескриптивізму, мовних контактів та поширення мов [67]. Контакти мов зумовлені контактами їх носіїв, різноманітними культурними зв'язками між народами, міграціями і іншими

історичними причинами. В свою чергу термін мовних «контактів» в мовознавстві позначає таку взаємодію мов, при якій один мовний колектив володіє і використовує в спілкуванні дві різні мови.

Однак питання мовної інтерференції є доволі неоднозначним в наш час, коли процес глобалізації залишає все менше умов для «самостійного» існування окремих мов. Н. Б. Мечківська описує випадки збалансованих і незбалансованих мовних ситуацій. На її думку, збалансована мовна ситуація, як при одномовності, так і при багатомовності, майже неможлива зараз [10, с. 103]. Нестійкість двомовності пояснюється тим, що не існує повної симетрії в соціально-етнічних умовах існування двох мов в одному суспільстві. Слід взяти до уваги також індивідуальні (психолінгвістичні і психологічні) аспекти двомовності. На думку Мечківської, збалансована двомовна ситуація була б можлива в тому випадку, якщо б більша кількість членів певного соціуму володіла б повністю двома мовами, використовувала б їх в любых мовних ситуаціях, з легкістю переходила з однієї мови на іншу, при цьому не змішуючи системи різних мов. Однак на думку таких видатних вчених як Б. Гавранек, А. Мартіне, Е. Хоген, повне і автономне (без змішення мов) володіння двома мовами перевищує психічні можливості звичайної людини. Практично неможливо визначити, яким чином поєдналися історичні, культурні, політичні та лінгвістичні фактори, щоб створити ту чи іншу мовну ситуацію. Однак Шігуан и Маккі визначили наступні історичні фактори, які могли вплинути на появу білінгвізму: експансія: процес захоплення нових земель, на яких розмовляють іншою мовою; уніфікація: політичний процес об'єднання менших територій в більш великі утворення. Зазвичай, більш могутні групи намагаються поширити і нав'язати свої лінгвістичні традиції. Коли такий процес стикається з опором з боку менших груп, може виникнути так званий лінгвістичний конфлікт; постколоніальна ситуація: незалежні території або країни з лінгвістично різноманітним населенням.

Імміграція: міста чи країни з великою кількістю приїжджих людей, що розмовляють зовсім іншими мовами. Нормальною є ситуація, коли іммігранти повинні вчити мову країни-хазяїна аби вижити. Та потрібно ще не забувати свою рідну мову, зберегти своє коріння та ідентичність. Однак, можливо, що друге або третє покоління іммігрантів вже буде сприймати мову своїх батьків як мову меншості. В такому випадку може мати місце субтрактивний білінгвізм. Космополітизм: місця, де відбуваються інтернаціональні контакти, особливо в комерційних або політичних цілях [7, с. 147]. З огляду на те, що переважно мова використовується в соціальних цілях, слід враховувати сферу використання мови і комунікативну ситуацію. В

першому випадку ми враховуємо місце і час комунікації, учасників, теми і прагматичні фактори. Говорячи про білінгвістичну ситуацію важливо розрізняти публічні або формальні ситуації сфери (школа, робота, релігійні служби) і особисті або неформальні сфери (в колі сім'ї або друзів). Однак, тим не менш, якою б не була мова, економічні, політичні, культурні, соціальні та релігійні фактори завжди зумовлюють рівень мови в тій чи іншій комунікативній ситуації [7, с. 137]. Кожен раз коли відбувається мовний контакт, він неминуче впливає як на окремо взятую людину, так і на суспільство в цілому. В ситуації, коли складаються несприятливі для білінгвізму (або окремого білінгва) соціальні умови, особистість людини (при психологічному підході) може опинитися в небезпеці. Може з'явитися відчуття соціальної ізоляції, що призводить до постійного стресу і занепокоєння [10, с. 36]. Соціальні переваги білінгвізму очевидні. Необхідність встановлювати численні різноманітні зв'язки, щоб закріпити порозуміння і поширити знання і інформацію серед людей є вкрай важливим в сучасному світі. Коли володіння другою мовою розглядається як щось престижне, суспільно схвалене, або як щось, що дає персональні переваги і вигоду, ми можемо оволодіти другою мовою та говорити про адитивний білінгвізм. І навпаки, коли мова повністю зумовлює соціально-економічні потреби, і передбачає відокремлення або поступову втрату володінням основної мови, ми можемо говорити про субтрактивний білінгвізм [24, с. 113]. Видатний український мовознавець О. О. Потебня підсумував суть використання білінгвізму: «Человек, говорящий на двух языках, изменяет течения своей мысли, притом так, что усилие его воли лишь изменяет колею его мысли, а на дальнейшее течение ее влияет лишь посредственно. Это усиление может быть сравнено с тем, что делает стрелочник, переводящий поезд надругие рельсы...» [12, с. 260]. Таким чином на даному етапі вивчення і більш глибокого дослідження білінгвізм є галуззю лінгвістики, що стрімко розвивається. Він базується на міждисциплінарному підході і на різноманітній понятійній структурі.

2. Білінгвізм у Канаді

В мовознавстві білінгвізм завдячує своїй появі і розвитку здебільшого історичній та соціальній лінгвістиці, які вводять такі поняття як мовна мутація, мовний контакт і мовна змінюваність. Перш ніж розглянути мовну ситуацію на теренах Канади, стисло визначимо загальну картину розповсюдження і роль англійської і французької мов в світі. Отже, в сучасному світі англійська мова все більше набуває функції «лінгва франка». Як мова міжнародного

спілкування вона використовується як робоча мова комунікації представників різних національностей в різних галузях, при цьому вона піддається модифікаціям під впливом рідних мов комунікантів, які в свою чергу допускають типові помилки, що призводять до формування комунікативних систем загального використання (Chinese English, Spanish English, Russian English та ін.).

Роль англійської мови сьогодні зумовлена не тільки «поширеністю і тим, що вона має офіційний статус більш ніж в 70 країнах, але й іншими екстралінгвістичними факторами» [21, с. 112]. Головна причина глобального розповсюдження англійської мови – соціально-економічна. Англійська стала мовою міжнародного бізнесу, у зв'язку з чим кількість вивчаючих її у світі постійно зростає. Статистичні дані показують, що кількість людей на планеті, що використовують англійську мову як засіб внутрішньо національного спілкування, набагато менше, ніж кількість білінгвів, які використовують англійську для різних власних потреб. Виникає так званий штучний білінгвізм. Вивчаючі англійську допускають не тільки індивідуальні, але й масові відхилення від мовної системи і норми, що зумовлені мовною інтерференцією [21, с. 115-116]. Мовна інтерференція – один з головних факторів, що оказує вплив на формування білінгвізму, оскільки вона створює умови для закріплення типових помилок в якості специфічних мовних ознак.

Б. Б. Качру запропонував тричленну класифікацію, що поєднує всі національні варіанти (ідіоми) англійської мови в групи: 1) внутрішнє коло (США, Великобританія, Канада, Австралія, Нова Зеландія), 2) зовнішнє коло (Бангладеш, Кенія, Пакистан, Південна Африка, Замбія, Гана, Малайзія, Філіппіни), 3) поширюване коло (Китай, Єгипет, Японія, Корея, Ізраїль, Тайвань, Туреччина). В цій класифікації явно спостерігається історичний аспект поширення англійської мови в світі. До внутрішнього кола він відносить країни, в яких англійська використовувалась первісно; до зовнішнього кола – колишні колонії Великобританії, а до поширюваного кола – країни, де помітний процес «вестернізації» [21, с. 140]. Першість у клубі світових мов тримає англійська. За різними оцінками нею розмовляють від 400 до 800 млн. людей, як тих, для кого ця мова є першою (рідною), так і тих, для кого вона стала другою мовою спілкування. Посідаючи друге місце за кількістю носіїв після китайської, англійська мова широко використовується різними спільнотами в Європі, Америці, Азії, Африці, Австралії для обмінів у галузі інформації, освіти, науки, бізнесу тощо. Вона стала першою мовою глобальної інформаційної мережі Інтернет. Вибір англійської на роль першої мови міжнародного спілкування зумовлений низкою внутрішніх (мовних) і

зовнішніх (позамовних) чинників. Дослідники відзначають, що серед живих мов англійська вирізняється раціональною внутрішньою організацією, відносною простотою граматичної будови і багатством словникового складу, у межах якого існує можливість створювати розгалужені терміносистеми [17, с. 1-2].

Теоретичною подією, яка дала поштовх утвердженню англійської як першої міжнародної мови, була перемога союзників у Другій світовій війні і створення Організації Об'єднаних Націй. Цьому безумовно сприяли економічна і військова потуга США, американський неолібералізм, який продовжує приваблювати мільйони людей в усьому світі. Однак сучасний стан англійської мови свідчить, що вона не є чимось однорідним і розпадається на ряд варіантів (британський, американський, канадійський, австралійський тощо), у яких процеси дивергенції і конвергенції конкурують між собою. Другою офіційною мовою в Канаді є французька. Вона з'явилась на теренах країни в 1603 році, коли тут було засновано перше постійне французьке поселення. Після багатовікового історичного панування французька мова й надалі залишається мовою міжнародного спілкування і другою мовою за важливістю використання після англійської. У ЄС французька мова є однією з робочих мов, мовою політичного спілкування і переговорів, займає важливе місце в галузі права завдяки глибоким історичним кореням французького права. В Європейському парламенті французька мова залишилась першою робочою мовою і це сьогодні єдина галузь, де вона домінує. З 1995 року 55% документів Єврокомісії мали першу редакцію англійською мовою і 33% французькою [4, с. 73-78]. Важлива роль французької мови в Європі визначається через проникнення в інші сучасні європейські мови, через запозичення французької лексики в англійську, німецьку, фламандську, італійську, іспанську, російську мови тощо. Такий вплив французької мови на сучасні європейські мови пояснюється тим, що протягом багатьох століть Франція відігравала неабияку роль у політичному, культурному, літературному, суспільному житті Європи [4, с. 74].

Отже, французька мова відноситься до групи романських мов. Її історія бере початок ще із часів Римської імперії, коли легіони римської армії завоювали практично всю Європу, у тому числі й Галлію, територію сучасної Франції. Латинська мова завойовників змішалася із мовою місцевого населення. Галло-романський період ознаменував початок становлення тих особливостей французької мови, які ми можемо побачити на сьогоднішній день. Германські завойовники умовно поділили цільне романське мовлення на два діалекти - північно-французький і провансальський. Процес

розшарування мови на діалекти й далі тривав у середині століття. Ключовим моментом в історії французької мови став 1539 рік, коли наказом Вілле-Коттре діалект жителів Парижа був затверджений як єдина національна мова. Якщо розглядати географію французької мови, то за період свого розвитку вона встигла вийти далеко за межі Франції. На сьогоднішній день цією мовою розмовляє понад 200 мільйонів людей з різних куточків земної кулі. Французька є офіційною мовою таких країн як Бельгія, Канада, Швейцарія, герцогства Монако й більше десятка африканських держав. За останніми даними, ця мова стрімко розширює сферу свого впливу, особливо в регіонах світу, що швидко розвиваються, наприклад, у Тропічній Африці, де кількість населення продовжує зростати. За прогнозами, до 2050 року кількість людей, що розмовляють французькою мовою, може збільшитися до 750 млн. За результатами досліджень інвестиційного банку Natixis, опублікованого на офіційному сайті журналу Forbes, передбачається, що до цього часу французька мова може стати найпоширенішою мовою у світі. Проте, методологія цього дослідження залишається спірною, оскільки в ньому до франкомовних зараховують усіх жителів країн, у яких французька мова має статус офіційної мови, що не зовсім правильно. Але суть у тому, що французька мова продовжує залишатися міжнародною мовою, що стрімко розвивається. Що б не відбулося, англійська мова, у якості другої мови, залишиться лінгва франка. Однак, яка мова займе лідируючі позиції залишається під сумнівом. Китайську мову як мову майбутнього також представляють у якості головної, незважаючи на те, що іноземцям вкрай важко дається її вивчення. Проте, до 2050 року французька мова буде представлена на всіх континентах з переважанням в Африці, яка на той час, приблизно, стане центром економіки, що стрімко розвивається. Напередодні нових десятиліть ці припущення змушують нас придивитися до французької мови більш уважно. Говорячи про роль французької мови в світі неодмінно слід розглянути один з найбільших мовних просторів сучасного світу – французький, або Франкофонію.

Отже, як вже зазначалося вище, міжнародна організація Франкофонії є одним з найбільших мовних просторів світу. Вона була заснована в 1970 році. Метою організації є укріплення і поширення взаємодії і співпраці між всіма її 80 учасниками і країнами-спостерігачами (57 членів і 23 спостерігача), що становлять третю частину всієї ООН і нараховує більш ніж 890 мільйонів людей, 220 мільйонів з яких – франкомовні. МОФ веде політичну діяльність, спрямовану на багатосторонню співпрацю, яка підтримує франкомовне населення. Її діяльність поважає культурну та

лінгвістичну різноманітність і служить для підтримки французької мови, світового миру та стабільного розвитку. МОФ уклала 33 угоди зі співпраці з міжнародними та регіональними організаціями і встановила постійний діалог з основними міжнародними мовними просторами (англійським, португальським, іспанським та арабським). Головний офіс МОФ знаходиться в Парижі. Крім того, організація має чотири постійних представництва в Аддис-Абебі, Брюсселі, Нью-Йорку та Женеві. Регіональні офіси МОФ знаходяться в Тонго, Габоні, В'єтнамі, Румунії та Гаїті. Отже, як ми вже зазначили, двома офіційними мовами в Канаді є англійська та французька. Однак ситуація з канадською двомовністю не є однозначною. Вона довгий час залишалася дуже суперечливим питанням в веденні мовної політики країни. В цьому випадку невірною є думка, що проблема канадського білінгвізму обмежується загально прийнятим уявленням, що лише провінція Квебек споконвіку була французькою і зараз єдиним осередком функціонування французької мови в Південній Америці, тоді як вся інша частина Канади є англomовною. Насправді за канадським білінгвізмом криється декілька століть доволі суперечливої історії. Процес співіснування двох різних етносів на одній території потребує захисту невід'ємного права кожного англо-канадського мовця вільно користуватися власною мовою і берегти здобутки національної культури. Але цей процес зіткнувся з багатьма перешкодами, які стають зрозумілі при детальнішому розгляді історії Канади [11, с. 62-64].

Як вже зазначалося вище, коріння проблеми двомовності полягає в історичному розвитку Канади. Вважається, що першими узбережжя Канади побачили вікінги близько 1000 року. Однак, це не можна зараховувати як заселення території. Європейське заселення цієї країни почалося в XVI столітті. Характерним є той факт, що хоча англійці з'явилися першими біля берегів Ньюфаундленда в 1497 році і майже ціле сторіччя використовували узбережжя для риболовлі, колонізувати територію Канади в класичному розумінні слова вони тоді не збиралися. Саме французькі поселенці з материкової Франції першими прибули до Канади, щоб заснувати постійне поселення. В 1605 році вони заснували місто Порт Роял, а в 1608-Квебек. Тим самим вони заклали початок створення Нової Франції. Їм знадобилося небагато часу, щоб розселитися на величезній території, яка охоплювала східну частину Канади і вузькою смугою перетинала всю територію США до сучасного штату Луїзіана. Однак, хоча французи охопили дуже великі простори, вони все ж дуже поступалися англійцям в кількості. Наприклад, на території, що в декілька разів перевищувала площу сучасної України, в XVII

столітті проживало лише біля п'ятдесяти тисяч чоловік. Не дивно, що британська корона, що на той час контролювала декілька колоній на східному узбережжі сучасних Сполучених штатів зацікавилася своїми нечисленними сусідами й перенесла протистояння «Англія Франція» з Європейського на Північноамериканський континент. Після низки війн в середині XVIII століття англійцям вдалося підкорити ті канадські землі, що були заселені переважно французами.

Однак одразу виникло питання, яку політику вести по відношенню до народу, який розмовляє іншою мовою, сповідує іншу релігію (католицизм, а не англіканство) і вже декілька століть використовує зовсім іншу правову систему (цивільне, а не традиційне право). Англійці вирішили питання в декілька ходів. Вони депортували тисячі франкофонів з колонії Акадія до Луїзіани та материкової Франції. По-друге, після декількох десятиліть жорсткої мовної політики, яку вели англійці, в 1774 році був прийнятий Квебекський акт, який визнавав виключне право цієї франкомовної провінції на використання цивільного права і сповідання католицизму. Стосовно канадців, то вони отримали юридичну підставу для відновлення принципів часів колонізації, які дозволяли жителям отримувати землю без сеньйорального викупу [13, с. 113]. Ще однією поступкою англомовного населення можна вважати закріплення Конституційним актом 1867 року за членами парламенту права вести дебати французькою нарівні з англійською [21]. Акт про Британську Північну Америку 1867 року засновував Домініон Канади, об'єднуючи Північноамериканські британські колонії. Два регіони провінції Канада, Канада Захід і Канада Схід (не плутати з сучасними Західною Канадою та Східною Канадою) були перейменовані в Онтаріо і Квебек, відповідно, і були однаково представлені в Парламенті Канади, як у канадській Палаті Громад, де прийнято визначати кількість представників за чисельністю населення, так і в канадському Сенаті, де Онтаріо, Квебек і прибережні регіони отримали рівну кількість сенаторів. Остаточного питання рівноправного функціонування англійської та французької мов сформувалося в 60-х роках XX століття після тихої революції в Квебеку. Саме тоді згідно розпорядження уряду почала роботу комісія з білінгвізму та мультикультуралізму, результатом діяльності якої став Акт офіційних мов. Цей акт передбачав визнання двомовності Канади на федеральному рівні та використання французької та англійської мов в усіх федеральних інституціях. Однак на провінційному рівні єдина офіційна мова залишається Французька Квебеку, в той час, як інші провінції є виключно англомовними. Комісія з білінгвізму та мультикультуралізму вимагала формального визнання

франкомовних канадців рівноправним, але окремим суспільством на території Канади. Крім того, комісія наполягала на тому, щоб французька використовувалась не лише на території Квебеку і Нью-Брансвіку, а по всій території країни. У 1968 році прем'єр-міністром Канади був ліберал Пер Трюдо. Трюдо не примушував громадян до двомовності. Вчитися двомовності мали лише чиновники федерального уряду. Та й якось не всі – тільки ті, хто працював у «двомовних» регіонах: Оттаві, Монреалі, Нью-Брансвіку. Одним з етапів політики канадської ідентичності стала політика мультикультуралізму. Її офіційно ініціював канадський уряд з метою залучення різних етнічних груп до суспільного життя. Уряд прем'єр-міністра П. Трюдо оголосив цілі такої політики, як сприяння: етноконфесійним групам у збереженні їх самобутності; етнокультурним групам у подоланні перешкод на шляху до їхньої повноцінної участі в усіх сферах суспільного життя; творчому культурному обміну між усіма етнокультурними групами; лінгвістичній інтеграції іммігрантів, що повинно проявитися в організації їхнього навчання офіційним мовам (англійська та французька). Канадська модель мультикультуралізму співпраці уряду, регіональної влади та неурядових організацій передбачає механізми, що спрямовані на підтримку культур, які є складовими загальної канадської культури, і формують спільну канадську ідентичність. Уряд Канади розглядає культурну мозаїку (різноманіття канадців за етнічним походженням, кольором шкіри, релігійним переконанням) як основну національну рису канадського суспільства. 1972 Канадським урядом було засновано Директорат мультикультуралізму (Multicultural Directorate). Це – інституція контролювала виконання ініціатив уряду, що належать до сфери багатокультурності. Усім громадянам Канади було гарантовано рівність перед законом та можливість збереження власної мови та культури. Канадські закони і політика спрямовані на підтримку різноманіття рас, культурної спадщини, етносів, релігій, гарантують рівність чоловіків і жінок. Урядові програми спрямовані на усунення перешкод для соціальної адаптації національних меншин та закріплені законодавчо Конституцією Канади (1982 р.), Законом «Про права людини в Канаді» (1977 р.), Законом «Про канадську багатокультурність» (1988р.), а також низкою місцевих законів та міжнародних угод [15].

Отже, зараз ми більш детально розглянемо деякі урядові законодавчі акти, які регулювали мовну політику Канади. З моменту проведення Королівської Комісії з білінгвізму та мультикультурності федеральний уряд вів мовну політику, згідно з якою французька і англійська мова мали рівні права, і мав на меті підтримку білінгвальної спільноти. Ця політика вилилася в

декілька урядових ініціатив, які були спрямовані на підтримку французько-англійського білінгвізму в Канаді і захисту мовних меншин по всій території країни. Таким чином, ми можемо виділити деякі основні федеральні стратегії у вирішенні вищезазначених питань. Отже, як вже вказувалося раніше, головним наслідком Королівської Комісії з білінгвізму та мультикультуралізму було прийняття Акту Офіційних мов 1969 року. Це законодавство проголосило французьку і англійську офіційними мовами Канади і вимагало від всіх федеральних установ (урядових відомств, представництв та державних корпорацій) забезпечувати обслуговування французькою чи англійською мовами, залежно від побажань клієнта. Цим Актом також було створено посаду Уповноваженого з офіційних мов, щоб контролювати виконання всіх мовних законів. Протягом років Акт зазнавав доповнень і змін. В 1988 році федеральний уряд реформував Акт в наступних питаннях: поширити вимоги до використання обох офіційних мов в урядових установах. Чітко сформулювати уповноваженого офіційних мов, держсекретаря (який зараз має посаду Міністра з питань канадської спадщини) та Державного казначейства у виконанні Акту. Підпорядкувати основні положення виконавчій владі, щоб таким чином дати можливість індивіду чи уповноваженому з офіційних мов позиватися до суду в разі невиконання цих положень. Вимагати від федерального уряду забезпечення державних служб обома мовами в Оттаві та інших регіонах зі значною потребою. У 1991 році уряд прийняв серію офіційних мовних регламентів, де викладалися умови, при яких визнавалися «значна потреба». Впровадження рівних можливостей в сфері працевлаштування в урядових закладах для англослов'янських і франкомовних канадців. Вести політику підтримки та розвитку громад та представників меншості офіційних мов і сприяти використанню обох мов в канадському суспільстві. Гарантувати державним працівникам право працювати на обраній ними мові в зазначених регіонах (розташованих в Онтаріо, Нью-Брансвіку та Квебеку). Внесення змін до кримінального кодексу Канади та дозвіл на використання будь-якої з офіційних мов в розгляді кримінальних справ [15].

В 2005 році уряд вніс зміни до Частини VII Акту офіційних мов, щоб посилити зобов'язання федерального уряду. Ці зміни зобов'язують уряд прийняти «позитивні заходи» щодо сприяння введення двомовності в дію [15]. Працевлаштування до Федеральної Державної служби. В додачу до Акту офіційних мов уряд також здійснив ряд інших ініціатив, направлених на підтримку білінгвальної спільноти в Канаді. В контексті працевлаштування до державних служб уряд прийняв стратегію збільшення франкомовного та

білінгвального персоналу. Для цього було дві ключові підстави: 1) впевнитися, що канадці отримують належне обслуговування на своїй офіційній мові; 2) поліпшити умови працевлаштування для франкомовних канадців [21, с. 116-117].

До прийняття змін в політиці франкомовні канадці знаходилися в дуже не вигідному становищі, оскільки основною мовою в діловій та державній сферах була англійська. Франкомовні канадці, які хотіли влаштуватися на державну службу, мали володіти обома мовами і, крім того, повинні були бути готовими працювати майже виключно на своїй другій мові. Не дивно, що на державній службі вони були представлені в дуже обмеженій кількості, особливо на керівних посадах [21, с. 118-119].

Отже, щорічний звіт канадської урядової установи Human Resources Management Agency за 2004 рік встановив наступну статистику вимоги використання офіційних мов в державних службах з 1978 по 2004 роки [19, с. 36]. Уряд також запровадив Програму офіційних мов в освіті. Ця програма забезпечує фінансування провінцій і територій для навчання другої мови і мов меншості на обох офіційних мовах. Крім освіти на другій мові федеральний та провінційні/територіальні уряди підтримують освіту цілком французькою, або французьку імєрсію. Французька імєрсія – це програма, за допомогою якої студенти отримують переважну кількість навчальних завдань французькою. Дві найбільш поширені форми цієї імєрсії є рання імєрсія (для дітей в дитсадках та першокласників) та пізня імєрсія (для учнів починаючи з середньої старшої школи). Зазвичай студенти цієї програми є англійськомовними, однак її використовують і франкофони [21, с. 122]. Хартія прав та свобод 1982 року конституційно зберігає декілька ключових мовних законів. Розділ 16 Хартії визнає французьку та англійську офіційними мовами в Канаді і Нью-Брансвіку. Звісно, найбільш суперечливим питанням мовної політики Канади була і залишається ситуація в Квебеку (не менш від 80%).

ВИСНОВКИ

Звісно, саме ця ситуація підлягає більш детальному розгляду та аналізу. Взагалі, попереднє дослідження основних характеристик білінгвізму, а саме його типів, етапів розвитку, умов функціонування дає привід для більш глибокого дослідження двомовності в Канаді, зокрема ролі двомовності в політичному дискурсі Канади та інших країн з подібною ситуацією.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Беликов, В.И. (1995). Самосознание и этнические конфликты. *Этническое и языковое самопознание*. М., 107-111.
- [2] Беликов, В.И. (2001). Социоллингвистика. – М., 68.
- [3] Вайнрайх, У. (1979). Языковые контакты. Состояния и проблемы исследования. Киев, 127с
- [4] Гак, В.Г. (2002). Французский язык в современном мире. *Российская франкофония*. Вып. 2. М., 73-78.
- [5] Герд, А.С. (2001). Введение в этнолингвистику. Курс лекций и хрестоматия. Спб., 21-22.
- [6] Канадский билингвизм – может ли Украине пригодиться языковой опыт Страны Кленового Листа. Retrieved from URL: <http://www.day.kiev.ua/ru/article/mirovye-diskussii/kanadskiy-bilingvizm>
- [7] Коновалова, Е. А. (2011). Проблема определения билингвизма. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*, 263-271.
- [8] Крицберг, Р. Я. (2000). Дивергенция и конвергенция региональных вариантов современного английского языка. К., 47.
- [9] Маслов, В. А. (2008). Политический дискус: языковые игры или игры в слова. *Политическая лингвистика*. Вып. 1 (24). – Екатеринбург, 43-48.
- [10] Мечковская, Н. Б. (2001). Общее языкознание: Структурная и социальная типология языков: Учебное пособие для студентов филологических и лингвистических специальностей. М.:Флинт: Наука, 312.
- [11] Нохрин, И.М. (2012). Общественно – политическая мысль Канады и становление национального самосознания. Ottawa: Altaspera Publising & LiteraryAgency Inc., 167.
- [12] Потебня, А.А. (1976). Эстетика и поэтика. М., 614.
- [13] Соков, И. А. История изучаемого региона стран Северной Америки. Канада. Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 296.
- [14] Филин, Ф. П. (1972). Современное общественное развитие и проблемы двуязычия. *Проблема двуязычия и многоязычия*. М.: Наука, 13-25.
- [15] Формування національної ідентичності засобами державної культурної політики : досвід Канади. Retrieved from URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/May2009/10.htm>
- [16] Хауген, Э. (1972). Языковой контакт. *Новое в лингвистике: языковые контакты*. Вып. VI. М.: Прогресс, 61 – 80.
- [17] Чередниченко, О.І. (2001) Мови і переклад у сучасному світі. *Мовні і концептуальні картини світу. Спец. Вип. К., 3*.
- [18] Щерба, Л.В. (1958). Избранные труды по языкознанию и фонетике. Т.1. Л., 154.
- [19] Appreciation and Perception. Canada's Two Official Languages (2012). Department of Canadian Heritage. Ottawa: TNS.
- [20] Bearsdmore, H. B. (2005). Multilingualism Cognition and Creativity. *International CLIL Research Journal*. – Iss. I. University of Jyväskylä Group, 58.
- [21] Bilingualism and Multilingualism. Retrieved from URL: <http://www.oxfordbibliographies/com/view/document/obo-978019972810/obo-978019977810-0056.xml>
- [22] Edwards, J. (2004). Language in Canada. Cambridge: University Press.
- [23] Edwards, V. (2004). Multilingualism in the English – speaking world: pedigree of nations. Oxford: Blackwell, 93.
- [24] Jamson, S. (2005). Evaluating the effects of bilingual traffic signs on driver performance and safety. Leeds: University Press, 147.
- [25] Mackey, W.F. (1972). The description of bilingualism. London: Fishman, 554-584.
- [26] Muyskin, P. (1987). Language Contact and Bilingualism. London: Arnold, 228.

REFERENCES

- [1] Belikov, V.I. (1995). Samosoznanie i etnicheskie konfliktyi. *Etnicheskoe i yazykovoe samopoznanie*. М., 107-111.
- [2] Belikov, V.I. (2001). Sotsiolingvistika. – М., 68.
- [3] Vaynrayh, U. (1979). Yazykovyie kontaktyi. Sostoyaniya i problemyi issledovaniya. Kiev, 127.
- [4] Gak, V.G. (2002). Frantsuzskiy yazyik v sovremennom mire. Rossiyskaya frankofoniya. Vyip. 2. М., 73-78.

- [5] Gerd, A.S. (2001). Vvedenie v etnolingvistiku. Kurs lektsiy i hrestomatiya. Spt., 21-22.
- [6] Kanadskiy bilingvizm – mozh et li Ukraine prigoditsya yazykovoy opyt Strany Klenovogo Lista. Retrieved from URL: <http://www.day.kiev.ua/ru/article/mirovye-diskussii/kanadskiy-bilingvizm>
- [7] Konovalova, E. A. (2011). Problema opredeleniya bilingvizma. Uchenye zapiski Tavricheskogo natslalnogo universiteta im. V. I Vernadskogo. Seriya «Filologiya.Sotsialnyie kommunikatsii», 263-271
- [8] Kritsberg, R. Ya. (2000). Divergentsiya i konvergentsiya regionalnyih variantov sovremennogo angliyskogo yazyika. K., 47.
- [9] Maslov, V. A. (2008). Politicheskii diskus: yazykovyie igryi ili igryi v slova. Politicheskaya lingvistika. Vyip. 1 (24). –Ekaterinburg, 43-48.
- [10] Mechkovskaya, N. B. (2001). Obschee yazyikoznanie : Strukturnaya i sotsialnaya tipologiya yazyikov: Uchebnoe posobie dlya studentov filologicheskikh i lingvisticheskikh spetsialnostey. M.:Flint: Nauka, 312.
- [11] Nohrin, I.M. (2012). Obschestvenno – politicheskaya myisl Kanadyi i stanovlenie natsionalnogo samosoznaniya. Ottawa: Altaspera Publisng & LiteraryAgency Inc., 167.
- [12] Potebnya, A.A. (1976). Estetika i poetika. M., 614.
- [13] Sokov, I. A. Istoriya izuchaemogo regiona stran Severnoy Ameriki. Kanada. Volgograd: Izdatelstvo Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta, 296.
- [14] Filin, F. P. (1972). Sovremennoe obschestvennoe razvitie i problemyi dvuyazyichiya. Problema dvuyazyichiya i mnogoyazyichiya. M.: Nauka, 13-25.
- [15] Formuvannya natslalnnoYi Identichnostl zasobami derzhavnoYi kulturnoYi polttiki : dosvld Kanadi. Retrieved from URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/May2009/10.htm>
- [16] Haugen, E. (1972). Yazykovoy kontakt. Novoe v lingvistike: yazykovyie kontaktyi. Vyip. VI. M.: Progress, 61 – 80.
- [17] Cherednicheno, O.I. (2001) Movi I pereklad u suchasnomu svltl. Movnl I kontseptualnl kartini svltu. Spets. Vip. K., 3.
- [18] Scherba, L.V. (1958). Izbrannyye trudyi po yazyikoznaniyu i fonetike. T.1. L., 154.
- [19] Appreciation and Perception. Canada's Two Official Languages (2012). Department of Canadian Heritage. Ottawa: TNS.
- [20] Bearsdmore, H. B. (2005). Multilingualism Cognition and Creativity. *International CLIL Research Journal*. – Iss. I. University of Jyvaskla Group, 58.
- [21] Bilingualism and Multilingualism. Retrieved from URL: <http://www.oxfordbibliographies/com/view/document/obo-978019972810/obo-978019977810-0056.xml>
- [22] Edwards, J. (2004). Language in Canada. Cambridge: University Press.
- [23] Edwards, V. (2004). Multilingualism in the English – speaking world: pedigree of nations. Oxford: Blackwell, 93.
- [24] Jamson, S. (2005). Evaluating theeffects of bilingual traffic signs on driver performance and safety. Leeds: University Press, 147.
- [25] Mackey, W.F. (1972). The description of bilingualism. London: Fishman, 554-584.
- [26] Muyskin, P. (1987). Language Contact and Bilingualism. London: Arnold, 228.